

Tina Rahne, Tomaž Erzar

Pomen in izzivi priprave na zakon z vidika teorije navezanosti

Povzetek: V članku je predstavljena teorija navezanosti angleškega psihoanalitika Johna Bowlbyja z vidika preoblikovanja navezanosti iz izvorne družine v odraslih intimnih odnosih. Nadalje je predstavljen pomen priprave za zakon za preoblikovanje ne-varnih oblik navezanosti v varno obliko, ki med drugim omogoča ponotranjenje verskih vrednot in drž ter medgeneracijski prenos teh vrednot. Drugi del članka pri naša rezultate raziskave, ki je bila opravljena na vzorcu mladih parov, ki obiskujejo enoletni program priprave na zakon v eni od ljubljanskih župnij. Raziskava je poleg značilnosti vzorca in elementov varne navezanosti pokazala tudi potencialne elemente ne-varne navezanosti v odnosu mladega para.

Gljučne besede: teorija navezanosti, priprava na zakon, prenos vrednot, varna in ne-varna navezanost.

Abstract: **Meaning and challenges of premarital counseling from the viewpoint of the theory of attachment**

In the article Bowlby's theory of attachment is presented from the viewpoint of how styles of attachment from childhood are transformed in adult romantic relationships. Next, the value and meaning of premarital counseling is discussed from the perspective of underlying insecure attachment styles and development of strategies for coping with insecurity and avoidance in future marital relationships. Also presented is the value of secure relationships in families for intergenerational transmission of religious values and attitude. In the second part of the article the study on a sample of couples attending a one-year premarital counseling program in a parish in Ljubljana is described, focusing on characteristics of the sample and potential elements of insecure attachment styles in relationships.

Key words: theory of attachment, premarital counseling, transmission of values, insecure and secure styles of attachment.

UVOD

Osnove teorije navezanosti

V šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja je teorija navezanosti angleškega psihoanalitika Johna Bowlbyja (1907-1990) obrnila na glavo tedanje pojmovanje otrokovega razvoja in osrednje motivacije tega razvoja. Bowlby je dognal, da otrokovega razvoja in vedenja ne motivira iskanje hrane ali zadovoljevanje neposrednih fizioloških potreb, ampak iskanje enkratnega in izključujočega stika

z materjo oziroma skrbnikom, kar je poimenoval navezanost (*attachment*).

Bowlby definira navezanost kot del evolucijsko prilagoditvenega vedenja človeške vrste, ki pojasnjuje, kako otrok vzpostavlja in vzdržuje stik s svojimi starši ali skrbniki in kako ravna v primeru prekinitve tega stika. Če je navezanost varna, potem bo otrok v odnosu s starši lahko iskal bližino, ohranil občutek, da ima pribežališče, kamor se lahko zateče v stiski, in razvil notranjepsihični delovni model (*internal working model*) varnega zavetja, se pravi ponotranjeno shemo sebe v odnosu do osrednje osebe, na katero je navezan in ki mu daje občutje varnosti pri raziskovanju zunanjega sveta (Bowlby 1969).

Ta zadnji vidik navezanosti, ki je sicer najmanj opazen, ko gre za vedenje, je kljub temu najpomembnejši, saj pojasnjuje, kako se individualne izkušnje glede navezanosti iz izvornih družin ponotranjijo in postanejo izhodišče za odrasle strategije regulacije afekta v intimnih odnosih (Hazan in Shaver 1987). Pojem notranjepsihičnega delovnega modela opisuje globino stika s sabo in pomembnimi drugimi ter nezavedno dinamiko reguliranja bližine, ki se aktivira v intimnih odnosih (Pietromonaco in Feldman Barrett 2000). Poenostavljeno bi mu lahko rekli kar »kompas intimne«. Čeprav notranjepsihične delovne modele pogosto opisujejo kot mentalne sheme, ti ne vključujejo le mentalnih reprezentacij sebe in drugih, kot na primer pričakovanja, implicitno vednost, prepričanja, pripisovanja in spomine, ampak tudi kognitivne in afektivne mehanizme, ki regulirajo in soustvarjajo človeški medosebni svet (Bretherton in Munholland 1999). Notranjepsihični modeli imajo moč, da v bližnjih sprožijo reakcije in vedenje, ki v nezavedni globini odgovarjajo našim čustvenim reakcijam in vedenju, kar pomeni, da aktivno sooblikujejo človeške odnose in delujejo kot napovedi, ki se uresničujejo same od sebe (Shorey in Snyder 2006). Če se na primer nekdo boji svojih sodelavcev in jim ne zaupa, bo s svojim previdnim ravnanjem nehote prebudil pri njih občutek nelagodja, sumničavosti in previdnosti, kar bo naposled lahko pripeljalo do tega, da ti sodelavci res ne bodo več iskreni in vredni zaupanja.

Poleg ukvarjanja s filogenetskimi vidiki navezanosti je Bowlby odkril pomembne individualne razlike v njenem delovanju. Ugotovil je, da na razlike v navezovalnem vedenju med otroki najbolj vpliva to, v kakšni meri in kako so jim bili starši na razpolago. Mary Ainsworth (1973) je s pomočjo posebne raziskovalne metode, poimenovane Preizkus z neobičajno situacijo (*Strange Situation Test*) identificirala tri otroške stile navezanosti – varen, tesnobno-ambivalenten in izogibajoč. Nadaljnje študije so pokazale, da lahko stile razumemo kot funkcije dveh dejavnikov, tesnobe in izogibanja (Bartholomew

in Horowitz 1991; Brennan, Clark in Shaver 1998). Kjer sta oba dejavnika prisotna v majhni meri, v odnosih navezanosti prevladuje občutek varnosti in sproščenost glede bližine in medsebojne odvisnosti, kar ustreza otroški 'varni' navezanosti. Kjer je močno prisotna tesnoba, govorimo o enem od treh ne-varnih stilov navezanosti, in sicer o tesnobnem stilu, ki ga zaznamuje pretirano aktiviranje navezovalnih strategij, močno izražena potreba po bližini, zaskrbljenost glede dostopnosti in razpoložljivosti oseb, na katere je posameznik navezan, ter strah pred zavrtnitvijo. Kjer je močno prisotno izogibanje, govorimo o ne-varni izogibajoči navezanosti, ki jo zaznamuje minimalna uporaba navezovalnih strategij, ohranjanje čustvene razdalje do oseb, na katere je posameznik navezan, in pretirano zanašanje nase. In kjer sta močno prisotna tako tesnoba kot izogibanje, govorimo o prestrašeno izogibajoči (*fearful avoidant*) navezanosti, za katero je značilno kaotično izmenjevanje obeh ne-varnih stilov, ki ne kaže nobenega konsistentnega vzorca vedenja.

Preoblikovanje navezanosti v odraslih intimnih odnosih

Bowlby je med drugim ugotovil, da je otrokovo doživljanje sebe usklajeno s tem, kako vrednega in sprejetega se je počutil s strani oseb, na katere je bil navezan (1969). Kasnejše raziskave so ta vpliv še poglobile: otrokovo doživljanje sebe in ravnanje s samim seboj sledi vzorcem regulacije afektov, ki so bili prisotni tako v odnosih med otrokom in starši kot v odnosu med staršema ter v načinu, kako so starši doživljali in obravnavali sebe (Firestone 1985). Prav to je jedro vzajemne regulacije afekta v intimnih odnosih, za katero je značilno, da nikoli ne poteka enosmerno, ampak v vseh smereh hkrati. Konkretno to pomeni, da že od najzgodnejših let naprej ne regulira samo mati otrokovih neprijetnih in nevzdržnih stanj, ampak hkrati regulira tudi lastna stanja, ki se jih bo kasneje naučil regulirati tudi njen otrok, pri čemer ima pomembno vlogo še njen odnos s partnerjem in njena materinska samopodoba (Beebe in Lachmann 1988).

Ker način, kako otrok doživlja sprejetost oziroma nesprejetost od oseb, na katere je navezan, oblikuje njegovo doživljanje sebe, bo njegova samopodoba taka, da bo opravičevala vedenje njegovih staršev. Imel bo občutek, da si je tako ravnanje 'zaslužil', ali pa da ga je sam sprožil oziroma povzročil. Naučil se bo, da je njegova varnost v odnosu odvisna od tega, kako se vede v odnosu oziroma kako doživlja odnos in osebe navezanosti (Pietromonaco in Feldman Barrett 2000). Še več, kar se ne bo ujemalo s tem naučenim načinom iskanja varnosti, bo preprosto izključil iz svojega doživljanja. Ta mehanizem je Bowlby poimenoval obrambna izključitev (*defensive exclusion*) in med

drugim pomeni, da otrok nekatera negativna čutenja preusmeri bodisi na manj intimne osebe (na primer vrstnike, avtoritete, sorodnike) bodisi nase (samokritika, razvrednotenje sebe, samodestruktivno vedenje). Številne študije so pokazale, da izogibajoče navezani otroci o svojih starših pogosto govorijo zelo na splošno in jih idealizirajo, s čimer prikrivajo in potiskajo na stran negativne izkušnje, kot so zanemarjenost ali zavrženost (Fraley, Davis in Shaver 1998).

Obrambna drža in vzorci ne-varnega iskanja bližine se kažejo tudi v kasnejših odnosih teh otrok. Največkrat bodo pretirano skrbeli za druge ali poskušali skriti svoje potrebe po navezanosti na kak drug način, najbolj ranljivi pa bodo prav takrat, ko bi kdo lahko opazil te potrebe (Bowlby 1979). S tega vidika je izziv in cilj odraslih intimnih odnosov preoblikovanje zgodnjih oblik ne-varne navezanosti, ki naj razširi paleto čustvenih vzorcev iskanja stika in tako omogoči posamezniku, da vsakič znova preveri, ali vzorec, ki trenutno prevladuje v nekem njegovem odnosu, ustreza čustveni realnosti tega odnosa ali pa ima svoje korenine v preteklosti. Začetek intimnega odnosa v mladi odraslosti predstavlja preizkus, v katerem se začetna zaljubljenost lahko izteče v medsebojno sprejemanje, prijateljstvo in skupno rast, s pogojem, da je čustvena realnost odnosa predmet iskrenega pogovora in prizadevanja, ali pa v medsebojno zavračanje, razočaranje in pripisovanje vsega negativnega partnerju (Fraley in Davis 1997). Ta prehod je še posebej težaven za izrazito ne-varno navezane otroke, saj terja čimprejšnjo bolj funkcionalno regulacijo afektov, povezanih z bolečimi izkušnjami izdanosti, ogroženosti, zanemarjenosti in zapuščenosti. Te izkušnje imajo največkrat svoje korenine v odnosih med njihovimi starši in starši njihovih staršev, zato so ostale neverbalizirane in čustveno neovrednotene.

Otroci takih staršev so se bolj kot za svoje čustvene potrebe naučili poskrbeti za čustvene potrebe svojih staršev. Ta pojav je sistemska teorija poimenovala 'postaršenje' (Boszormenyi-Nagy in Spark 1973; Hooper 2007), teorija navezanosti pa 'obrnjena navezanost' (Zeanah in dr. 1993). Starši postaršenih otrok poskušajo svoj primanjkljaj navezanosti ali svojo ne-varno navezanost iz izvornih družin nehote in nezavedno »nadoknaditi« v odnosu do svojih otrok. S tem ko se varno navežejo na svoje otroke, otroke oropajo možnosti, da bi se ti varno navezali nanje, saj postanejo tako rekoč starši svojih staršev. Ti otroci bodo ob odhodu od doma doživljali vsa tista občutja, ki so jih doživljali njihovi starši, ko so njihovi starši odhajali od njih, a zanje takrat ni bilo besed niti čustvenega prostora. Imeli bodo občutek, da starše z odhodom od doma izdajajo, da jih zapuščajo v najbolj nepravem času, da so staršem premalo hvaležni ali da niso izpolnili njihovih pričakovanj (Golomb 1992). V svojih novih odnosih bodo ti otroci

še naprej skrivali svoja prava čutenja in potrebe, kakor so se naučili doma. Zato se bodo kmalu počutili ujete, nerazumljene, osamljene in izkoriščane. Stalno bodo na preži in stalno se bodo prilagajali. Brž ko se bodo v odnosu pokazala znamenja nestrinjanja ali nezadovoljstva, se bodo branili s tem, da se bodo počutili pretirano odgovorne in krive za nastalo situacijo, ali pa bodo čutenja nevrednosti, neustreznosti in nezaželenosti skrili za masko narcisistične neobčutljivosti, neranljivosti in arogance (Martens 2005). Tako bodo v teh odnosih nehote ponovno soustvarili občutja iz svojih izvornih družin, ki bodo potrdila negativno podobo, ki jo imajo o sebi ali jo pripisujejo partnerju (Schultheiss in Blustein 1994).

Raziskave kažejo, da so uspešni pari tisti, kjer imata oba visoko stopnjo zaupanja vase in asertivnosti ter nizko stopnjo izogibanja in nadvladanja partnerja (Olson 1997). To so torej v prvi vrsti pari varno navezanih posameznikov. Iz tega seveda ne sledi, da tudi drugi pari ne morejo biti uspešni. Obsežne raziskave z merskim instrumentom PREPARE so odkrile štiri tipe parov (vitalni, harmonični, tradicionalni in konfliktni), za katere se je po treh letih izkazalo, da imajo vsi določen, čeprav različen odstotek ločitev (npr. 17% pri vitalnih, 49% pri konfliktnih) in vsi tudi določen, spet različen odstotek srečno poročenih parov (npr. 60% pri vitalnih in 17% pri konfliktnih), kar nakazuje, da kvaliteta predzakonskega odnosa sicer napoveduje kvaliteto odnosa v zakonu, a ne v celoti (Stanley in Markman 1995).

Pomen priprave na zakon

V zadnjem času se spričo visokega odstotka ločitev (do 50%) in zakonov v stiski raziskovalci in terapevti čedalje bolj zavedajo pomembnosti priprave na poroko in zakon (Groom 2001; Silliman in Schumm 2000). Priprava na zakon po svetu in tudi pri nas še vedno poteka v pretežni meri v okviru pastorele različnih veroizpovedi. Uspeh teh in drugih priprav je težko izmeriti: čeprav bi se kar 90% udeležencev priprave udeležilo znova, če bi imeli možnost, kar pomeni, da so pari zelo zadovoljni s pripravo, in čeprav je dokazano, da so pari, ki so se v zadnjih 5 letih udeležili priprave, manj razmišljali o ločitvi in imeli več zaupanja v to, da bodo skupaj gradili svojo prihodnost (Sullivan in Bradbury 1997), raziskave doslej niso uspele dokazati dolgoročne učinkovitosti, zlasti ko gre za to, ali bo par ostal skupaj ali ne (Stanley in Markman 1995; Stanley idr. 2001; Daw 2007). Raziskovalci medgeneracijskega prenosa tveganja za ločitev so ugotovili, da imajo otroci ločenih staršev kar trikrat večjo možnost, da se tudi sami ločijo, pri čemer se je izkazalo, da ločitev staršev neposredno vpliva na medosebno vedenje in doživljanje mladega para (tak

par ima več težav z ljubosumnostjo, občutkom izdanosti, prevaranosti in zapuščenosti, s komunikacijo, iskrenostjo, izvenzakonsko nezvestobo), ne pa tudi na njuno zavestno držo in pojmovanje poroke in ločitve (Amato 1996, 638). Predpostavljamo lahko, da je tudi za učinkovitost priprave na zakon pomembno, da se priprava dotakne ne le pogledov na poroko, zakon, vzgojo otrok, verske dogme, značajske in osebnostne poteze ipd., ampak da pare nauči pogovarjati se o svojih občutjih in kako z njimi živeti (Stanley 2001, 276).

Dejavnikov, ki povečujejo tveganje za ločitev in težaven zakon, je precej (osebnostne poteze, ženina zaposlenost in višina plače, življenjske skupaj pred poroko, vzkipljivost namesto konstruktivnega pogovora, ločitev staršev, predhodna ločitev moža, umik iz pogovora, obrambna drža in stopnjevanje konflikta, nezadovoljstvo s partnerjevo osebnostjo in navadami, visoka stopnja sovražnosti in odsotnost toplote, težave pri reševanju konfliktov, verska različnost, ločene finance, kratkotrajno poznavanje drug drugega pred poroko, poroka v zgodnji odraslosti, nizka ali različna stopnja izobrazbe, ponovna poročenost, nosečnost pred poroko) (povzeto po Stanley 2001, 276), toda z vidika navezanosti lahko predpostavljamo, da je v ozadju večine dejavnikov odsotnost varnega in zaupnega odnosa med partnerjema, ki bi omogočal medsebojno oporo in sočutje ter nabiranje pozitivnih izkušenj. O tem posredno govorijo raziskave učinkov priprave na zakon, ki kažejo, da je eden od pomembnejših učinkov tudi ta, da pari na varen način poiščejo zase pomoč oziroma se naučijo, da lahko ljudem zaupajo svoje težave in da jih nekdo v težavah razume in spremlja (Bader in dr. 1980). Ta vidik je še posebej pomemben, ko gre za pripravo na zakon v okviru pastorage, saj imajo osebe, ki izvajajo to pripravo, status zaupnih oseb in varuhov zakona (Stanley 2001, 275). Pari, ki so se udeležili priprave na zakon v okviru katoliške Cerkve v ZDA, so v obsežni raziskavi Centra za poroko in družino na univerzi Creighton med področji, ki so jim bila pri pripravi najbolj koristna, izbrali: komunikacija (73,5 %), zaveza (70,4 %) in reševanje konfliktov (67,2 %) (Center for marriage and family 1995). Tudi med raziskovalci in izvajalci najbolj razširjenih programov priprave na zakon prevladuje prepričanje, da je najbolj učinkovita tehnika trening reševanja sporov s pomočjo strukturirane komunikacije in aktivnega feedbacka (Groom 2001). Iz vseh teh raziskav lahko sklepamo, da je ključni element priprave na zakon ustvarjanje varnega prostora med partnerjema za reševanje čustveno zahtevnih ali nabitih situacij, pri čemer je pomembno, da to reševanje preraste v trajen proces, v katerem si par pridobi pozitivne izkušnje.

Pridobivanje pozitivnih izkušenj je izjemno pomembno, saj kaže, 1) da si je par uspel ustvariti prostor, kjer lahko drug drugemu ovred-

notita dejansko vedenje, čustvovanje in stanje odnosa, 2) da se poleg negativnega doživljanja sebe in partnerja, ki ima največkrat korenine v izvorni družini, odpira možnost drugačne samopodobe in doživljanja sebe, kar pomeni, da lahko uspehe v odnosu zdaj pripišeta sebi, in da 3) sta začela proces spreminjanja odnosa, ki ne samo daje prve rezultate, ampak se v njem čedalje bolj doživljata kot dejavna in iniciativna soustvarjalca. Pozitivne in negativne izkušnje, ugotavljajo raziskovalci, so namreč povezane v dva kroga, točneje, v dve spirali: v prvi, pozitivni, se uspešno rešeni konflikti spreminjajo v čedalje večjo samozavest in asertivnost, kar vodi do nadaljnjih uspešno rešenih konfliktov, v drugi, negativni, pa se nerešeni in nakopičeni konflikti spremenijo v negativno samopodobo ali negativno dožemanje partnerja, kar povzroči umik oziroma izogibanje konfliktom pri enem od partnerjev, pri drugem pa poskuse nadvlade in pritiska (Olson in Olson 1999). Prav zaradi te dinamike se večina parov, ki so skupaj že več let, odloči za pomoč, ko se njihova spirala strmo spušča navzdol in ko komaj še prenašajo stisko ali pa ko jih k temu prisilijo oblike odvisnosti, zakonska nezvestoba in izstopajoče vedenje otrok. Pomen priprave na zakon je s tega vidika zelo ključen, saj nagovarja pare v času, ko v odnosu še ni prevladala in se kronično utrdila nobena negativna dinamika (Stanley 2001; Groom 2001). (Druga plat tega pa je, da nagovarja tudi pare, ki sami morda niso bili dovolj motivirani za delo na lastnem odnosu in so pripravo dojeli kot nevarnost ali grožnjo njihovi, morda idealizirani podobi o sebi, partnerju in odnosu.) Od tod potreba, da izvajalci priprave hkrati s pripravo izmerijo tudi tip ali kvaliteto odnosa mladih parov, saj lahko tako identificirajo pare, ki imajo visoko tveganje za težave v odnosu oziroma ločitev in jim učinkovito pomagajo (Stanley 2001, 278). Prav ti pari so v skupinah za pripravo na zakon zelo slabo zastopani.

Priprava na zakon in utrjevanje verskih vrednot in drž

Nadaljnje vprašanje v zvezi s pripravo na zakon v katoliški Cerkvi, ki ne želi govoriti le o čustvenih težavah mladega para, ampak tudi o njenem duhovnem življenju, je, kako sta obe področji povezani. Iz že omenjene ameriške raziskave je razvidno, da si pari želijo, da pripravo izvaja ekipa, v katero so vključeni poleg duhovnika še laični par in strokovnjaki iz občestva. Pari so posebej poudarili, da bi bila odsotnost duhovnika škodljiva. Hkrati se je pokazalo, da so pripravo bolje ocenili tisti, ki so bili pred tem vključeni v versko izobraževanje in vzgojo, kar pomeni, da mora biti priprava del trajnega verskega izobraževanja na srednjih šolah ali za odrasle in ne sme postati izoliran, enkratni program (Center for Marriage and Family 1995). Posa-

mezniki, ki so bili dejavni v Cerkvi že pred pripravo na zakon in so imeli večji občutek pripadnosti, so pripisali pripravi tudi večjo vrednost in imeli od nje večja pričakovanja (Lawler in Risch 2002, 35). V tem pogledu lahko pripravo na zakon postavimo v širši kontekst življenja Cerkve, kjer verni med seboj soustvarjajo čut za pripadnost in občutek za to, da njihova dejavnost šteje in ima pomembne učinke. Preprosto rečeno, če pari mislijo in čutijo, da lahko na pripravi veliko pridobijo in bistveno spremenijo svoj odnos do poroke, zakona in partnerja, potem je verjetnost, da se to zgodi, bistveno večja kot takrat, ko nimajo takih pozitivnih pričakovanj. Ta pričakovanja, ki jih lahko spodbudijo tudi sami izvajalci priprave, kolikor imajo sami pozitivno izkušnjo oziroma iz drugih razlogov verjamejo v učinke takega dela, so seveda zasidrana v dosedanjih izkušnjah in angažiranju vernikov v Cerkvi. Tako kot druge dejavnosti v Cerkvi tudi priprava na zakon omogoča identifikacijo s cerkvenimi programi in oblikami pomoči, kolikor ljudje to obliko dojamejo tako, da spodbuja njihovo avtonomijo, individualnost, kompetenco, povezanost in ponos.

Posebna pozornost bi v pripravi zato morala biti namenjena parom, ki nimajo veliko pozitivnih izkušenj s Cerkvijo in vero, saj prav ti najhitreje opustijo verske programe in obiskovanje maše. Na pripravo na zakon pridejo z najmanjšimi pričakovanji, in čeprav odidejo s pozitivnimi občutki, je ta učinek zelo kratkotrajen. Prav ti pari, med njimi je najbrž tudi največ takih, kjer ima eden pozitivne, drugi pa nimajo nobene izkušnje s Cerkvijo, predstavljajo poleg rizičnih parov za ločitev največji izziv pripravi na zakon. Že omenjena ameriška raziskava je med drugim pokazala, da se v medverskih zakonih ženske še bolj oddaljijo od Cerkve kot moški, kar je najbrž pogubno za prenos verskih vrednot na otroke, saj je vpliv matere na zgodnji verski razvoj otroka največji (Center for Marriage and Family 1995).

RAZISKAVA

Cilj raziskave in raziskovalna vprašanja

V naši raziskavi smo želeli preveriti domnevo, da se predzakonskih skupin v eni od ljubljanskih župnij udeležujejo pretežno pari iz tradicionalno vernih družin, v katerih je vladala zmerna ali srednja stopnja zaupanja in povezanosti s starši. Nadalje smo domnevali, da gre za posameznike, katerih odnos do vere je poglobljen in osebni, ki so notranje motivirani za obiskovanje skupine in obredov in ki so bili že pred pripravo dejavni v Cerkvi (obisk duhovnih vaj, skupin ipd.). Na medosebni ravni smo želeli preveriti, ali in kako se verske in medosebne izkušnje iz domačih družin, zlasti varna ali ne-varna naveza-

nost, prenesejo in pokažejo v sedanjem odnosu in ali obstajajo kake teme, ki bi jih lahko razumeli kot znanilce bodočih ali sedanjih konfliktov v paru. Nadalje smo želeli preveriti, kako je s pari, ki nimajo tega družinskega in verskega ozadja.

Pri raziskovanju družinskega življenja in odnosa do vere v domačih družinah mladih parov smo sledili temu, kako so oni doživljali svoje starše in njihov odnos do vere. Na podlagi drugih raziskav smo domnevali, da se kvaliteta starševstva in vernosti meri prek ponotranjenega doživljanja pri odraslih otrocih in da to doživljanje vpliva na njihovo bodoče starševstvo in odnose s partnerjem (Rossi in Rossi 1990; Silverstein idr. 2002; Pleck in Masciadrelli 2004). Prav tako smo domnevali, da je kvaliteta vere povezana z naravo medosebnih odnosov v družini; kjer so bili ti iskreni, topli in spodbujajoči in so bili otroci varno navezani na starše, je vera otrok tako ponotranjena, da ni oprta samo na krivdo, na dobesečno sledenje pravilom, na strah pred posledicami in na čut dolžnosti (Ryan, Rigby in King 1993). Le v takih primerih kvantitativni vidiki vernosti (pogostost obiskovanja maše ipd.) odražajo tudi kvaliteto vernosti (poglobljenost molitve, notranji razlogi za obisk maše ipd.).

Inštrument

Udeležencem priprave na zakon smo na enem od majskih srečanj razdelili obsežen vprašalnik, ki je bil sestavljen za to raziskavo in vsebuje 55 vprašanj, od katerih se jih 7 še naprej členi na posamezna podvprašanja. Vprašanja so bila razdeljena v sklope, ki zajemajo obisk maše, doživljanje staršev ter vernost v domači družini (pogostost, občutja, vzdušje, navajanje razlogov za obisk maše, oceno vernosti staršev ter njihovega odnosa do maše, cerkveno poroko in ločitev staršev, doživljanje odnosa med staršema in odnosa sin/hči), obisk maše in vernost zdaj (pogostost, občutja, razumevanje maše, označitev lastne vere) in v paru (pogostost, občutja, želja po skupni maši, označitev vere dekleta ali fanta, odnos do cerkvene poroke), raven in kvaliteto pogovora o verskih temah in vrednotah med fantom in dekletom ter odnos do obiska maše in razlogov zanje pri bodočih skupnih otrocih. Poleg dveh odprtih vprašanj je bila večina vprašanj postavljena v obliki trditev (npr. »Glede hoje k maši sem sproščen«), odgovori pa so bili izmerjeni s petstopenjsko Likertovo lestvico. Po danem soglasju so udeleženci, vsak zase, izpolnjevali vprašalnik približno 30 minut. Verodostojnost odgovorov smo preverili pri vsebinsko podobnih vprašanjih in pri vprašanjih, kjer sta predzakonca ocenila pogostost skupnega obiska maše ($r = 0.80$ in več). Vprašalnik je bil zasnovan tako, da so se enaka vprašanja oziroma podvprašanja

ponovila v različnih sklopih. Udeleženci so npr. ocenjevali, kakšne razloge so jim domači navajali za obisk maše, in kakšne razloge bi sami navedli svojim otrokom.

Splošne značilnosti vzorca

Končni vzorec popolno izpolnjenih vprašalnikov zajema 96 posameznikov oziroma 48 parov. Povprečna starost udeležencev skupine je 26,2 leti, SD je 3,8 let, razpon od 19 do 40 let.

Obisk maše v domači družini:

Doma je mašo redno (1x ali večkrat tedensko) obiskovalo 75 udeležencev (78%), 17 (18%) je mašo obiskovalo enkrat mesečno ali nekajkrat na leto, 4-je (4%) pa maše doma niso obiskovali. V skupini je od skupno 48 parov 31 (65%) takih, kjer sta oba v paru mašo doma obiskovala redno (enkrat ali večkrat tedensko), 10 (21%) je parov, kjer je eden od njiju doma hodil redno k maši (1x tedensko), drugi neredno (nekajkrat letno ali enkrat mesečno), pri 3 parih (6%) pa sta oba doma hodila k maši neredno (nekajkrat letno ali enkrat mesečno). V skupini so tudi 3 pari (6%), kjer je eden od njiju hodil redno k maši, drugi pa se maše doma ni nikoli udeležil, ter 1 par (2%), kjer je eden doma mašo nekajkrat letno obiskoval, drugi v paru pa je ni obiskal nikoli.

Skupino v večji meri sestavljajo posamezniki iz vernih družin, kjer sta bila starša cerkveno poročena in so v družini (otroci) mašo redno obiskovali. Parov, ki jih sestavljata dva taka posameznika, je skoraj dve tretjini, dobra četrtina je takih, kjer imata njuni družini glede obiska maše različne navade (ena redno – druga neredno ali nikoli), dvanajstina parov pa takih, za katere ne bi mogli reči, da partnerja izhajata iz družine, kjer so bili tradicionalno verni.

Obisk maše sedaj

Sedaj mašo redno obiskuje 82 posameznikov (85,5%), 12 (12,5%) je takih, ki mašo obiskujejo enkrat mesečno oziroma nekajkrat na leto, 2 (2%) pa maše ne obiskujeta. Med rednimi obiskovalci maše je 73 (76%) takih, kjer so ti tudi doma redno hodili k maši in 9 (9%) takih, kjer doma maše niso redno obiskovali. Med tistimi, ki sedaj mašo obiskujejo neredno (enkrat mesečno ali nekajkrat na leto), sta 2 (2%) posameznika, ki sta doma hodila k maši redno, 8 (8%) je takih, kjer imajo enako izkušnjo obiskovanja maše tudi doma, in 2 (2%) taka, ki se doma maše nikoli nista udeležila. Od tistih dveh, ki zdaj maše ne obiskujeta, imata oba (2%) enako izkušnjo že od doma.

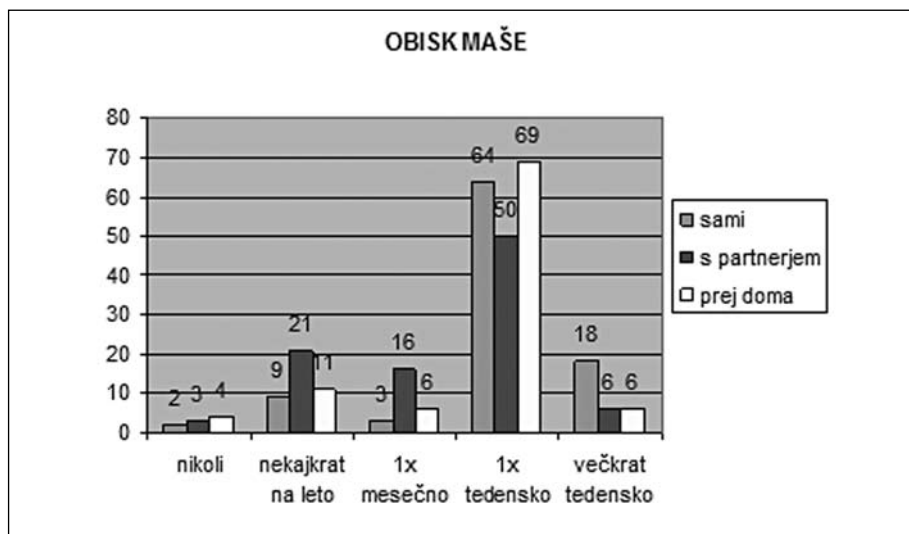
V skupini je 38 parov (79%), kjer oba v paru mašo obiskujeta redno (enkrat ali večkrat tedensko), 5 (10%) parov, kjer oba hodita k

maši neredno (enkrat mesečno ali nekajkrat letno), 3 (6%) pari, kjer eden mašo obiskuje redno, drugi iz para pa neredno, in 2 (4%) para, kjer eden od partnerjev mašo obiskuje redno enkrat tedensko, drugi pa se maše nikoli ne udeleži.

Skupen obisk maše z dekletom ali fantom:

Skupaj mašo redno obiskuje 27 parov (56%), 12 (25%) parov je takih, kjer se posameznika skupaj udeležita maše enkrat mesečno, 7 (15%) takih, kjer mašo skupaj obiščeta nekajkrat letno in 2 (4%) taka, ki se maše skupaj nikoli ne udeležita.

Iz podatkov je razvidno, da se je tako število posameznikov kot tudi parov, ki hodijo sedaj bolj redno k maši glede na izkušnje iz družine, povišalo. Zdaj hodi redno k maši 7 posameznikov več kot nekoč v družini in več je glede na izkušnje iz družine tudi parov (7 več), kjer posameznika oba redno hodita k maši. Torej lahko sklepamo, da je 7 parov (15%) svojo hojo k maši utrdilo izven družine, najverjetneje preko odnosa z dekletom ali fantom ali preko katehumenata. To je razvidno tudi iz podatka, da je med rednimi obiskovalci maše 9 takih, kjer te izkušnje od doma niso imeli (so k maši doma hodili neredno). Pogostost obiskovanja maše nekoč in danes je prikazana na sliki 1.

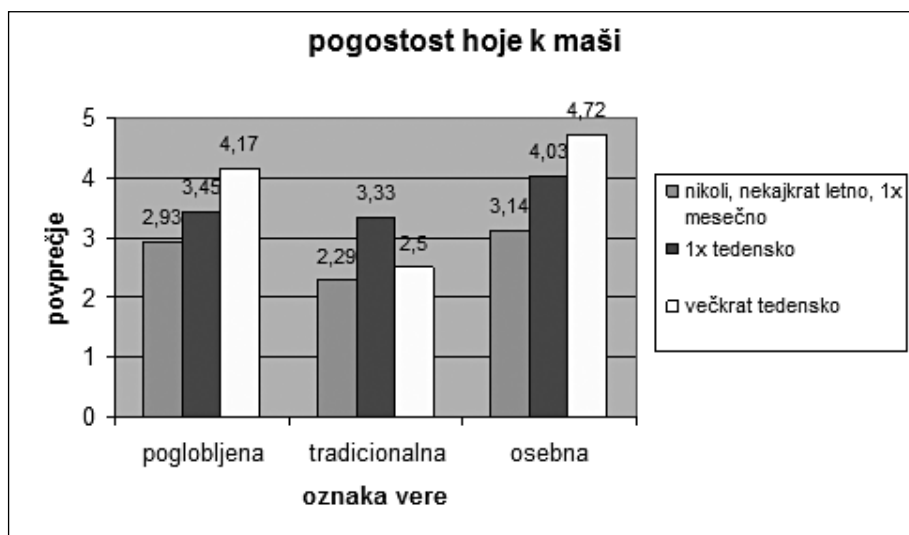

Slika 1: Pogostost obiskovanja maše (posamično, s partnerjem in prej doma)

Rezultati

Pogostost hoje k maši glede na oznako vere

Izkazalo se je, da mašo najpogosteje (večkrat ali enkrat na teden) obiskujejo tisti, ki so svojo vero ocenili za poglobljeno oz. osebno, medtem ko ti, ki svojo vero označujejo za tradicionalno, mašo navadno obiskujejo enkrat tedensko. Iz tega lahko sklepamo, da oznaka lastne vere pri udeležencih odraža tako notranjo držo do vere kot aktivno obiskovanje obredov.

Slika 2: Pogostost hoje k maši glede na oznako vere

Doživljanje ob hoji k maši

V skupini na splošno so srednje vrednosti pokazale naslednje: posamezniki so glede hoje k maši sproščeni ($M= 4,5$), k maši gredo radi ($M= 4,2$) in si želijo, da bi tudi fant oz. dekle hodil/a z njimi k maši ($M= 4,4$). Ta želja ni povezana s tem, da se to spodobi ($M= 1,9$), pri skupni maši bi bili sproščeni ($M= 4,5$) ter jih ne bi bilo sram ($M= 1,1$). Pri veliki večini to tudi ni predmet spora, ki še ni razrešen ($M= 1,1$). Udeleženci se o veri brez težav pogovarjajo z dekletom ali fantom ($M= 4,5$), le-temu/tej lahko povedo, kaj jih pri njegovi/njeni veri moti ($M= 4,3$) in bi se o veri, če bi bila v partnerstvu vir konflikta, z drugim o tem lahko pogovorili ($M= 4,4$). V večji meri njihov fant oz. njihovo dekle razume, kaj posameznik pri maši doživlja ($M= 3,8$), večino pa hkrati zanima, kaj si o njihovi hoji k maši misli partner/ka ($M=$

3,6). Udeleženci čutijo, da jim fant oz. dekle v njihovem osebnem življenju daje veliko opore ($M= 4,5$).

Ob primerjavi srednjih vrednostih so opazne manjše razlike med moškimi in ženskami v naslednjih postavkah: dekleta grede nekoliko raje k maši, fantu lažje povedo, kaj jih pri njegovi veri moti in bi si tudi bolj želele, da bi z njimi k maši hodil tudi fant. Vendar pa pri nobeni od zgoraj navedenih postavk t-test ni potrdil, da bi bile razlike med spoloma tudi statistično pomembne.

Cerkvena poroka in ločitev staršev

V skupino je vključenih 87 posameznikov (91%), katerih starši so bili cerkveno poročeni in 9 (9%) takih, kjer niso bili cerkveno poročeni, pri 9 (9%) pa sta se starša ločila. Na vprašanje, da je cerkvena poroka mojim staršem pomagala ostati skupaj in graditi boljši odnos, so udeleženci odgovorili, da to delno drži ($M= 3,0$). Velika večina od njih bi se želelo cerkveno poročiti, tudi če za to ne bi bilo nobenih zunanjih razlogov ($M= 4,5$).

Vrednote

Najpomembnejši vrednoti, o katerih bi mladi pari radi dosegli soglasje, so otroci in poroka, sledijo jim vera in stanovanje ter prijateljstvo in spolnost. Manj pomembne vrednote so jim stiki s starši, karijera in denar, na dnu lestvice pa je politika.

Razporeditev vrednot glede na spol (od najbolj do najmanj pomembnih - prvih 5)

moški	ženske
otroci	poroka
poroka	otroci
prijateljstvo	vera
stanovanje	stanovanje
vera	spolnost

Pri pregledu srednjih vrednosti danih vrednot je najpomembnejša razlika med spoloma vidna pri vrednoti vere ($M(m)= 4,9$; $M(ž)= 4,0$), vendar t-test ni potrdil statistično pomembne razlike med spoloma.

Ocene vere

Večina udeležencev je lastno vero opredelila kot osebno ($M= 4,0$), poglobljeno ($M= 3,5$) in tradicionalno ($M= 3,0$). Med oceno lastne

vere in oceno vere, ki bi jo pripisal fantu oz. dekletu, ni vidnejših razlik, saj je tudi vera le-te(ga) največkrat ocenjena kot osebna ($M=3,8$), poglobljena ($M=3,6$) in tradicionalna ($M=3,3$). T-test pokaže statistično pomembno razliko v oceni vere partnerja glede na spol, in sicer so fantje veri deklet dali precej višje vrednosti kot one njim. Fantje so vero deklet večkrat ocenili za osebno in poglobljeno, kot pa so dekleta ocenila vero fantov.

V skupini na splošno udeleženci svojo vero ocenjujejo višje, kot mislijo, da bi jo ocenil njihov fant ali dekle, predvsem pri oznaki osebna, kjer je povprečje pri lastni oceni $M=4,0$, povprečje pri oceni, ki bi mi jo po mojem mnenju pripisal fant ali dekle, pa $M=3,5$.

Do zanimivih razlik med spoloma je prišlo pri ugotavljanju korelacij med oceno, ki bi mi jo po mojem mnenju pripisal moj fant oz. dekle, in dejansko oceno moje vere s strani mojega fanta oz. dekleta. Fantje veri deklet glede oznake osebna in poglobljena dajo veliko višje vrednosti, kot to pričakujejo same. Te korelacije prikazuje tabela 1.

oznaka vere	poglobljena	tradicionalna	osebna
dekleta	0,363*	0,229	0,490**
fantje	0,514**	0,358*	0,559**

*stopnja verjetnosti $p=0,05$

**stopnja verjetnosti $p=0,01$

Tabela 1 Korelacije med ocenami lastne vere in ocenami te vere s strani fanta oz. dekleta

Tabela 2 prikazuje korelacije med tem, kako sta ocenila vero drug drugega, in tem, kako mislita, da bi ju ocenil njun fant oz. dekle, se pravi med tem, kako ju drugi v resnici vidi, in tem, kako mislita, da ju drugi vidi.

oznaka vere	poglobljena	tradicionalna	osebna
dekleta	0,387**	0,241	0,280
fantje	0,661**	0,671**	0,738**

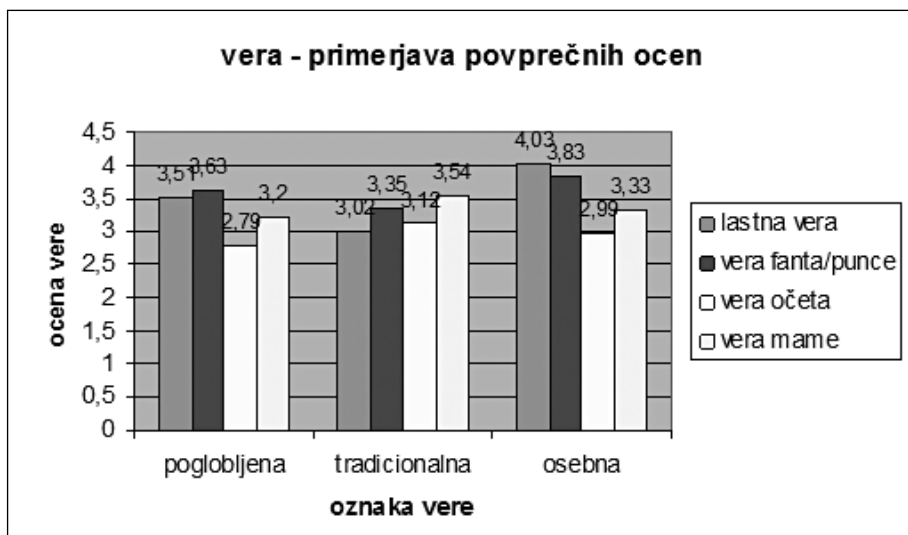
**stopnja verjetnosti $p=0,01$

Tabela 2 Korelacije med dejanskimi ocenami vere pri drug drugem in ocenami, za katere mislita, da bi jima jih dal fant oz. dekle

Ocena vere staršev

Razlike med spoloma se kažejo tudi v oceni vere staršev. Na splošno so udeleženci raziskave pri oceni vere mami dali precej višje vrednosti kot očetu: največ jih je le-to ocenilo kot tradicionalno ($M=3,5$),

osebno ($M=3,3$) in poglobljeno ($M=3,2$). Očetovo vero so mladi ocenili kot tradicionalno ($M=3,1$), osebno ($M=2,99$) in poglobljeno ($M=2,8$).

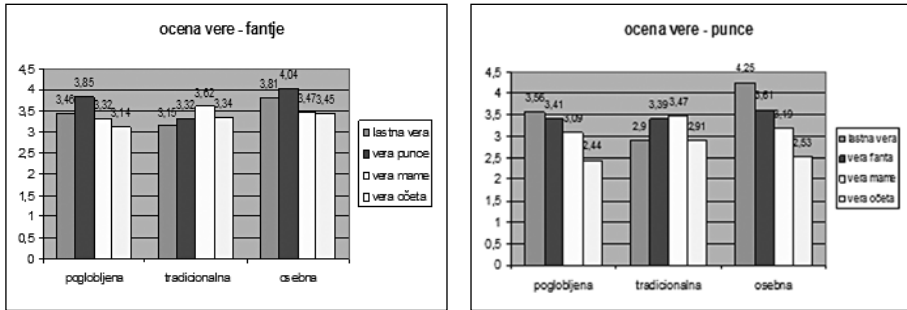

Slika 3: Ocena lastne vere, vere fanta/dekleta in vere staršev

Ko pa naredimo razrez po spolu glede na srednje vrednosti, ugotovimo, da so dekleta nasploh bolj kritična pri oceni vere (fanta, mame ali očeta). Največji razkorak med ocenami pa nastane prav pri oceni očetove vere, kjer dekleta veliko nižje ocenijo očetovo vero (tradicionalna ($M=2,9$) osebna ($M=2,5$) in poglobljena ($M=2,4$), to razliko z oceno fantov glede očetove vere potrjuje tudi t-test za neodvisne vzorce.

Doživljanje maše doma in družinsko vzdušje

Starši naj bi bili, kot so to doživljali udeleženci, glede hoje k maši precej sproščeni ($M=3,7$), k maši sta šla navadno rada ($M=3,5$) in sta imela glede obiska maše pretežno enako mnenje ($M=3,4$). Otroci so doživljali, da so bili v družini med sabo navadno povezani ($M=3,6$) in da ozračje v družini največkrat ni bilo konfliktno. V zvezi z vero in hojo k maši jih večina nima negativnih izkušenj od doma ($M=1,7$) in le v posameznih družinah so starši v zvezi z vero govorili eno in počeli drugo ($M=1,8$). Vendar pa starši otrokom navadno niso ali pa so le delno razložili pomen maše in svoje razloge za obisk le-te ($M=2,8$). Glede na srednje vrednosti starši navadno tudi niso imeli do-

Sliki 4 in 5: Ocena lastne vere, vere dekleta in vere staršev s strani fantov in deklet

brega vpogleda v otrokovo počutje in doživljanje (Starša sta vedela, kako se počutim in kaj doživljam: $M = 2,5$, kar označuje trditvi malo oz. delno drži). Ko so šli v otroštvu k maši, so bili pri tem sami navadno sproščeni ($M = 3,7$), le redko jim je bilo neprijetno ($M = 1,7$) oz. so bili napeti ($M = 1,8$).

Ko primerjamo odgovore glede na spol, je tudi tu opazno, da so dekleta glede sproščenosti staršev ob hoji k maši in enakega mnenja med staršema glede maše precej bolj kritična od fantov, predvsem pa se od fantov razlikujejo v mnenju, da sta šla starša k maši rada ($M(m) = 3,9$; $M(ž) = 3,1$). Razliko v rezultatu med moškimi in ženskami za to trditev potrjuje tudi t-test. Dekleta so bolj kritično ocenila še ozračje v družini (povezanost in stopnjo konflikta), starševsko ravnanje (v zvezi z vero imam od doma negativne izkušnje, v zvezi z vero so doma govorili eno in delali drugo ter starši so mi razložili pomen maše in svoje razloge za hojo k maši) in so bila, ko so šli doma k maši, manj sproščena kot fantje, vendar statistično pomembnih razlik med spoloma v teh trditvah t-test ni potrdil.

Razlogi za hojo k maši

Udeleženci so največkrat hodili v otroštvu k maši, ker so k maši hodili vsi domači ($M = 3,4$), ker jim je bilo pri maši lepo ($M = 3,3$) in so imeli tako družbo ($M = 3,1$) ter so jim tako rekli starši ($M = 3,1$). K ostalim razlogom, ki so k obisku maše doma prispevali, nekateri sedaj prištevajo še dejstvo, da so k maši hodili, ker se to spodobi ($M = 2,6$) oz. se o teh razlogih niso spraševali ($M = 2,6$). Le redko pa so mašo obiskovali, ker so jih k temu silili ($M = 2,1$) ali ker so se bali ($M = 1,3$). Večjih razlik v odgovorih po spolu ni opaziti.

Na vprašanje, ali bi želeli, da bi njihovi otroci hodili k maši, jih je velika večina odgovorila pritrdilno ($M = 4,6$). Razlogi, ki so jih za to navedli, sovpadajo z razlogi, zaradi katerih so v otroštvu sami hodili k maši - najpogosteje zato, ker jim bo lepo ($M = 3,8$) in bodo imeli druž-

bo ($M= 3,2$) ter ker gremo k maši vsi domači ($M= 2,3$). Čeprav so si fantje in dekleta v poglavitnih razlogih enotni, je opaziti razlike v odgovorih pri upoštevanju srednjih vrednosti. Tako dajo fantje večji pomen bolj »zunanjim« razlogom - »ker gremo k maši vsi domači« ($M(m)= 2,5$; $M(\check{z})= 2,1$) in »ker se to spodobi« ($M(m)= 2,1$; $M(\check{z})= 1,6$), dekleta pa bolj »notranjim« - »ker jim bo lepo« ($M(m)= 3,6$; $M(\check{z})= 4,0$). Vendar pa statistično pomembnih razlik med spoloma t-test ni potrdil.

Uspešnost in zadovoljstvo staršev ter stik z njimi

Del vprašalnika je zajemalo tudi doživljanje očetove in materine vloge v družini. Udeleženci raziskave so ocenili, da je bil oče s svojo službo navadno zadovoljen in pri delu uspešen ($M= 3,7$), podobno so doživljali mamo ($M= 3,6$). Med očetom in mamo navadno v izobrazbi ni bilo bistvenih razlik ($M= 3,6$), prav tako ne glede dohodkov in sposobnosti ($M= 3,2$). Pri teh vprašanjih so dekleta za vse zgornje postavke (o uspešnosti in enakopravnosti med očetom in mamo) dala nižje vrednosti. T-test je pokazal, da obstaja statistično pomembna razlika med spoloma v dojemanju staršev glede uspešnosti in zadovoljstva pri delu. Dekleta so bolj kritično ocenila tako očetovo kot mamino zadovoljstvo in uspešnost pri delu.

Tako mami ($M= 2,6$) kot tudi očetu ($M= 1,8$) so udeleženci dali precej nizko oceno pri vprašanju, ali so se z njima lahko pogovorili o spolu in spolnosti. Ta komunikacija je bila še najboljša med mamo in hčerko ($M(\check{z})= 2,9$), medtem ko je bila med očetom in hčerko minimalna ($M(\check{z})= 1,5$).

Vrednota vere

Izračun korelacij je pokazal, da obstaja srednje visoka povezanost med oceno, ki so jo udeleženci dali vrednoti vere, in tem, da gredo k maši radi, da so pri maši sproščeni in bi si želeli iti k maši tudi skupaj z dekletom ali fantom. Vrednota vere srednje močno korelira tudi s postavko, da so bili v družini med sabo povezani, da so šli doma starši k maši radi in da so starši o maši imeli enako mnenje. Nadalje pozitivno korelira tudi z oceno poglobljenosti mamine vere, še močnejšo povezavo pa ima tu ocena poglobljenosti očetove vere. Vrednota vere pozitivno korelira še z mnenjem, da je cerkvena poroka pomagala staršem ostati skupaj in graditi boljši odnos in da bi si posameznik želel, da hodijo k maši tudi njegovi otroci, ker jim bo tam lepo in bodo imeli družbo. Vrednota vere negativno korelira z vrednoto denarja in kariere.

RAZPRAVA

Naša domneva glede sestave skupine je bila potrjena: skupino obiskujejo pretežno pari iz družin s pozitivno izkušnjo vere ter sprejemajočimi in varnimi medsebojnimi odnosi. V skupini je le majhen delež posameznikov in parov, ki teh izkušenj nimajo in ki bi jih lahko uvrstili med rizične pare tako glede vere kot poroke.

Potrdila se je tudi hipoteza o povezanosti med kvaliteto odnosov doma in kvaliteto ter kvantiteto njihove vere: vera mladih parov je tako s kvalitativnega kot kvantitativnega vidika močna in ponotranjena, kar se ujema s tem, kako so doživljali vero svojih staršev, odnose staršev do sebe ter med njima, ter tudi s tem, da so pripravljeni to vero na poglobljen, ponotranjen način prenesti na svoje otroke. Nadalje se je potrdila hipoteza o medgeneracijskem prenosu vere, saj so posamezniki, ki so svojo vero ocenili kot poglobljeno in osebno, tako ocenili tudi vero staršev; poleg tega pa so pozitivno ocenili še vzdušje pri hoji k maši v domači družini, držo staršev do hoje k maši ter njuno povezanost v splošnem ter glede hoje k maši. Ta medgeneracijska vez se odraža tudi na ravni vrednot, kjer se je pokazala srednja visoka pozitivna korelacija med vrednoto vere in vzdušjem doma ter povezanostjo med staršema.

V splošnem bi zato lahko rekli, da gre najverjetneje za pare, ki imajo od doma izkušnjo varne navezanosti ter pozitivno izkušnjo vere in, posledično, udejstvovanja v Cerkvi. Tako vsaj ti pari doživljajo sebe in svoje najbližje. Tudi za svojega fanta ali dekle pravijo, da se z njim/njo lahko pomenijo o vsem in da se zanj/o zanimajo.

Če bi hoteli to pozitivno sliko o udeležencih priprave na zakon še podkrepiti, bi morali tudi na ravni njihove navezanosti na starše, stika s starši in njihove samopodobe najti podobne rezultate. Z vidika navezanosti smo predpostavljali, da bo otrokov odnos do sebe v prvi vrsti odražal odnos njegovih staršev do njega. V tem pogledu rezultati raziskave niso enoznačni, saj se izza varne navezanosti na starše, o kateri lahko sklepamo na podlagi že omenjenih (morda zaradi idealiziranja tudi pretiranih) ocen o vzdušju doma in povezanosti med družinskimi člani, kažejo znaki manj varne (izogibajoče) navezanosti. Eden od teh znakov bi lahko bilo že samo idealiziranje, ki bi utegnilo kazati na neprijetne in boleče čustvene vsebine iz domače družine. Nadaljnji znaki slabše povezanosti s starši bi lahko bili srednje nizka ocena pri vprašanjih, ali so starši vedeli, kaj doživljam in kako se počutim, ali so mi razložili svojo držo do hoje k maši in ali sem se z njimi lahko pogovoril o spolnosti.

O elementih ne-varne navezanosti po našem mnenju govori tudi razkorak med spoloma pri ocenah vere. Korelacije med oceno lastne

vere pri dekletih in oceno, ki jim jo pripisuje fant, so nižje kot pri fantih, kar lahko pomeni, da so posledično dekleta bolj negotova glede tega, kako dobro mnenje ali vpogled imajo fantje glede njihove vere in v kakšni meri se fantje res zanimajo zanje. Razkorak med spoloma je še očitnejši, če primerjamo korelacije med oceno moje vere, ki mi jo dejansko pripisuje moj fant ali dekle, in oceno, za katero mislim, da bi mi jo pripisal/a. Domnevamo lahko, da je samopodoba ali doživljanje deklet glede vere (najverjetneje pa to velja tudi za druge vidike njihovega doživljanja) brez pravega korektiva ali odziva s strani fanta, medtem ko fantje s strani deklet dobijo odziv, ki se bistveno bolj ujema s tem, kar si o sebi mislijo sami. Iz tega lahko nastane v odnosu pravi začarani krog, kolikor si predstavljamo, da se fantje zaradi ujemanja še manj zanimajo za mnenje deklet, medtem ko se dekleta zaradi neujemanja zelo zanimajo za mnenje fantov, ki pa je zanje neuporabno, ker ne naslavlja njihovega doživljanja. Ker so dekleta veliko bolj izpostavljena temu, da se njihova ocena fantovega mnenja o njej (in njeni veri) izkaže za napačno, lahko to vpliva na njihovo samopodobo. Samopodoba deklet lahko v odnosu nevarno zaniha, če je fant ne podpre s svojim zanimanjem za dekleta in/ali izražanjem o sebi ter svojem doživljanju.

Ta razkorak si lahko delno pojasnimo s splošno razliko med spoloma. Rezultati raziskav o razlikah med spoloma kažejo, da ženske točneje zaznavajo čustvena stanja in osebnostne poteze kot moški in so do tega tudi bolj kritične (Bernieri idr. 1994; Funder 1995, Lippa in Dietz 2000). Toda tu najbrž ne gre samo za splošno razliko med spoloma, saj lahko ta razkorak z vidika naših rezultatov in teorije navezanosti povežemo s tem, da so dekleta slabo ocenila stik med njimi in očeti in bolj kritično ocenila stik med staršema, iz česar lahko sklepamo, da slabša samopodoba deklet ne izhaja samo iz sedanjega odnosa s fantom, ampak ima korenine tudi v manjšem zanimanju očeta zanje ter slabih izkušnjah glede tega, da bo njihova kritičnost oziroma mnenje razumljeno in upoštevano. Prav neupoštevanje ženinega vpliva oziroma ženin obup nad tem, da bi bilo njeno mnenje in doživljanje v zakonu upoštevano, pa je, kot kažejo dolgoletne raziskave rizičnih parov, zanesljiv znak slabega odnosa (Carrere in Gottman 1999, 297).

Literatura

- Ainsworth, Mary D. S. *The Development of Infant-Mother Attachment*. Urednika B.M. Caldwell in H.N. Ricciuti. Let. 3, Review of Child Development Research. Chicago: University of Chicago Press, 1973. Ponatis.
- Amato, P.R. "Explaining the Intergenerational Transmission of Divorce." *Journal of Marriage and Family* 58 (1996): 628-40.
- Bader, E., G. Microys, C. Sinclair, E. Willett in B. Conway. "Do Marriage Preparation Programmes Really Work? A Canadian Experiment." *Journal of Marital and Family Therapy* 6, št. 2 (1980): 171-79.
- Bartholomew, Kim in L.M. Horowitz. "Attachment Styles among Young Adults: A Test of a Four Category Model." *Journal of Personality and Social Psychology* 61 (1991): 226-44.
- Beebe, Beatrice in F.M. Lachmann. "The Contribution of Mother-Infant Mutual Influence to the Origins of Self and Other Object Representations." *Psychoanalytic Psychology* 11 (1988): 127-65.
- Bernieri, F.J., J.M. Davis, R. Rosenthal in C.R. Knee. "Interactional Synchrony and Rapport: Measuring Synchrony in Displays Devoid of Sound & Facial Affect." *Journal of Personality and Social Psychology* 29 (1994): 303-11.
- Boszormenyi-Nagy, I. in G. Spark. *Invisible Loyalties: Reciprocity in Intergenerational Family Therapy*. Hagerstown: Harper and Rowe, 1973.
- Bowlby, John. *Attachment and Loss: Vol. 1: Attachment*. New York: Basic Books, 1969.
- . *The Making and Breaking of Affectional Bonds*. London: Tavistock, 1979.
- Brennan, K.A., C.L. Clark in P. R. Shaver. "Self-Report Measurement of Adult Attachment: An Integrative Overview." V *Attachment Theory and Close Relationships*, urednika Jeffry A. Simpson in Steven W. Rholes, 46-76. New York: Guilford Press, 1998.
- Bretherton, I. in K.A. Munholland. "Internal Working Models in Attachment Relationships: A Construct Revisited." V *Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications*, urednika J. Cassidy in P. R. Shaver, 89-111. New York: Guilford Press., 1999.
- Carrere, S. in John M. Gottman. "Predicting Divorce among Newlyweds from the First Three Minutes of a Marital Conflict Discussion." *Family Process* 38, št. 3 (1999): 293-301.
- Daw, Jennifer. "Saving Marriages: How to Do It? Viewpoints of Therapists." AAMFT, 2002. http://www.aamft.org/press_room/press_releases/marriages.asp
- Center for Marriage and Family. "Getting It Right: Marriage Preparation in the Catholic Church: A Study of the Value of Marriage Preparation in the Catholic Church for Couples Married One through Eight Years." Omaha, Nevada: Creighton University, 1995.
- Firestone, R. *The Fantasy Bond: Structure of Psychological Defenses*. New York: Human Sciences Press, 1985.
- Fraley, R.C. in D. Davis. "Attachment Formation and Transfer in Young Adults' Close Friendships and Romantic Relationships." *Personal Relationships* 4 (1997): 131-244.
- Fraley, R.C., D. Davis in P. R. Shaver. "Dismissing -Avoidance and the Defensive Organization of Emotion, Cognition, and Behavior." V *Attachment Theory and Close Relationships*, urednika Jeffry A. Simpson in Steven W. Rholes, 249-79. New York: Guilford Press, 1998.
- Funder, D.C. "On the Accuracy of Personality Judgement: A Realistic Approach." *Psychological Review* 102 (1995): 652-70.
- Golomb, E. *Trapped in the Mirror: Adult Children of Narcissists in Their Struggle for Self*. New York: Morrow, 1992.

- Groom, Joan. "What Works in Premarital Counseling?" *Journal of Pastoral Counseling* 36 (2001): 46-63.
- Hazan, Cindy in P. R. Shaver. "Romantic Love Conceptualized as an Attachment Process." *Journal of Personality and Social Psychology* 52 (1987): 511-24.
- Hooper, L.M. "The Application of Attachment Theory and Family Systems Theory to the Phenomena of Parentification." *The Family Journal* 15, št. 3 (2007): 217-23.
- Lawler, M.G. in G.S. Risch. "Marriage Preparation and Enrichment." *The Priest* 58 (2002): 34-36.
- Lippa, R.A. in J.K. Dietz. "The Relation of Gender, Personality, and Intelligence to Judges' Accuracy in Judging Strangers' Personality from Brief Video Segments." *Journal of Nonverbal Behavior* 24 (2000): 25-43.
- Martens, W.H.J. "Shame and Narcissism: Therapeutic Relevance of Conflicting Dimensions of Excessive Self-Esteem, Pride, and Pathological Vulnerable Self." *Annals of the American Psychotherapy Association* 8, št. 2 (2005): 10-17.
- Olson, David H. *Prepare/Enrich Counselor's Manual*. Minneapolis: Life Innovations, 1997.
- Olson, David H. in A.K. Olson. "Prepare/Enrich Program: Version 2000." V *Preventive Approaches in Couples Therapy*, urednika R. Berger in M.T. Hannah, 196-216. Philadelphia: Brunner/Mazel, 1999.
- Pietromonaco, P.R. in L. Feldman Barrett. "The Internal Working Model Concept: What Do We Really Know About the Self in Relation to Others?" *Review of General Psychology* 4, št. 2 (2000): 155-75.
- Pleck, J.H. in B.P. Masciadrelli. "Paternal Involvement by U.S. Residential Fathers: Levels, Sources, Consequences." V *The Role of the Father in Child Development*, urednik M.E. Lamb, 222-71. New York: Wiley, 2004.
- Rossi, A.S. in P.H. Rossi. *Of Human Bonding: Parent-Child Relations across the Life Course*. New York: Aldine de Gruyter, 1990.
- Ryan, R.M., S. Rigby in K. King. "Two Types of Religious Internalization and Their Relations to Religious Orientations and Mental Health." *Journal of Personality and Social Psychology* 65 (1993): 586-96.
- Schultheiss, D.E.P. in D.L. Blustein. "Contributions of Family Relationship Factors to the Identity Formation Process." *Journal of Counseling and Development* 73 (1994): 579-99.
- Shorey, H.S. in C.R. Snyder. "The Role of Adult Attachment Styles in Psychopathology and Psychotherapy Outcomes." *Review of General Psychology* 10, št. 1 (2006): 1-20.
- Silliman, B. in W.R. Schumm. "Marriage Preparation Programs: Literature Review." *Family Journal* 8, št. 2 (2000): 128-37.
- Silverstein, M., S.J. Conroy, H. Wang, R. Giarrusso in V.L. Bengtson. "Reciprocity in Parent-Child Relations over the Adult Life Course." *Journal of Gerontology* 57B, št. 1 (2002): S3-S13.
- Stanley, S. . "Making the Case for Premarital Training." *Family Relations* 50 (2001): 75-88.
- Stanley, Scott M. in Howard J. Markman. "Strengthening Marriages and Preventing Divorce." *Family Relations* 44, št. 4 (1995): 392-402.
- Sullivan, K.T. in T.N. Bradbury. "Are Premarital Prevention Programs Reaching Couples at Risk for Marital Dysfunction?" *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 65 (1997): 24-30.
- Zeanah, C., O. Mammen in A. F. Lieberman. "Disorders of Attachment." V *Handbook of Infant Mental Health*, urednik C. Zeanah, 332-49. New York: Guilford Press, 1993.